

Na drevesni meji v Repovem kotu pod Zeleniškimimi špicami. V ozadju Kurja dolina s predgorjem Kamniških planin (Mokrica, Jermanov turen, Koren itd.)

Risba Pavel Kunaver

Pavel Kunaver:

Prirodni park v Kamniških planinah

Slovenci imamo lep prirodni park v Zajezerski dolini v območju Triglava. Vendar si dovoljujem trditi, da ga množica gornikov, ki hiti po tej dolini od koč do koč, prav malo pozna in še mnogo manj spoštuje. Premnogo jih je, ki se po počitku pri zajezerski koči vzpnò v strmine in trgajo predvsem planike, tako da so kljub splošni zaščiti in posebni zaščiti v parku samem z mogih pobočij čisto izginile. Tako pa se godi tudi drugim lepim cveticam, ki jih doseže gornikova roka, in ob zajezerskem potu le še izumirajoči viharniki ter mogočne, mrke gore v glavnem predstavljajo nedotaknjeno naravo parka. Skrite krnice in nekatera pobočja so manj obiskana in nedotaknjena. Varstvo tega velikega prirodnega parka je bilo od vsega početka premalo organizirano, gornikom pa spoštovanje do tamosnje narave premalo globoko vcepljeno. Za veliko množico planincev leži ta park tudi nekoliko od rok.

Prirodni park ima dva enako vredna pomena: prvič naj varuje pred uničenjem prirodo samo, da ostane v prvotnem stanju in se po svoji volji naprej razvija. Ob njej naj se učimo spoznavati lepoto in

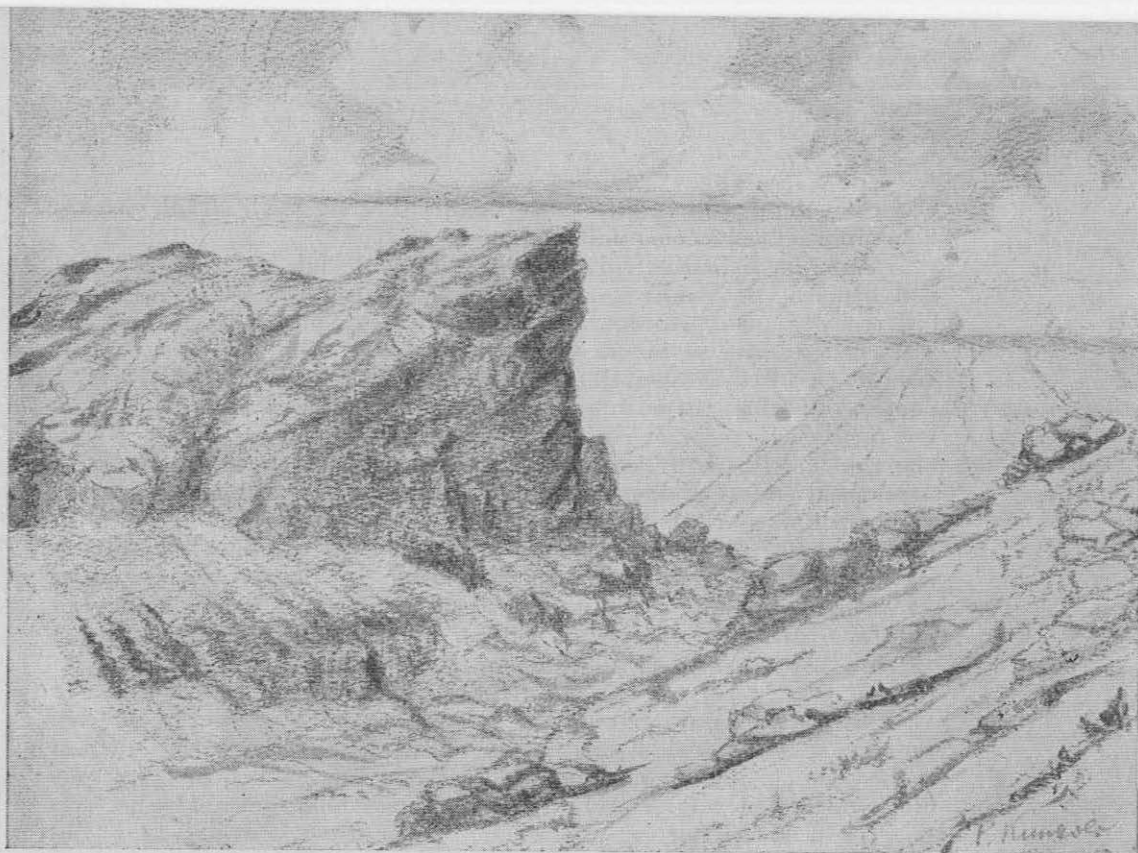
njene zakone. A drugič naj nedotaknjena priroda služi človeku tudi kot vzgojiteljica in plačnica za njegov trud, v času, ko po delu išče oddiha v nepokvarjeni naravi. Torej mora biti prirodni park primerno dostopen, gorniki pa na vse, kar je v njem velikega in lepega, pravočasno opozorjeni ter z vsemi danimi sredstvi poučeni, kako naj se obnašajo tam, da ne kvarijo, kar je ustvarila priroda.

Tak park pogrešamo v osrčju Slovenije in sedaj, ko je vsa zemlja ljudska, ga lahko tudi ustvarimo sebi v korist in narodu v ponos. Kje naj bi bil tak prirodni park? Še ob času, ko so vsako leto meseca septembra razni tuji gospodje lovili po gorah in ko so nas za vsakim oglom legitimirali kraljevski žandarji, sem si želel, da bi bil vsaj del Kamniških planin res popolnoma svoboden, vrnjen gospodarici Naravi, da naj v njem snuje, kakor jo je volja in kakor ji je prav. V to naravno svetišče bi hodili ljudje le kot dostojno se vedoči gostje in se napajali ob lepoti narave. Kateri del Kamniških planin bi bil najprimernejši in ne bi motil načrtnega gospodarstva, ki sega sedaj tudi v gore?

Med navpičnimi stenami Rzenika in Konja, ki so težko dostopne in v vznožju porasle le z gozdom, ki je gospodarsko manj vreden, zanimiv pa zaradi svoje težke borbe s strminami in s sencami severnih pobočij, pa do grebenov Škarij in Planjave leži svet, primeren za planinski prirodni park. Njegova najširša meja bi bila greben od Kope nad Kopišči čez Rzenik in Konja ter čez Presedljaj in pot do Korošice; od tam do Škarij, po grebenu čez Luško Brano na Planjavo; z vrha Planjave doli po južnem grebenu, ki vodi do Sukalnika v Mlin in po jarku do konca Kamniške Bistrice; od tam zopet do vhoda v Belo dolino in na Kopo, kjer se meja prične.

V tem širšem obsegu bi park obsegal vso Belo dolino, kjer, kakor sem že omenil, razen blizu vhoda v dolino ni gozdov, ki bi bili za gospodarstvo pomembni. Varstvo težko se borečega gozda bi celo zelo koristilo, ker bi zadrževalo z gora se vdirajoče prodovje in meli, ki zasipajo Bistriško dolino. Parku bi pripadal ves Dedec (2033 m) z Vršiči, torej s severnimi navpičnimi stenami in strminami nad Korošico, Petkovimi njivami in Šraj peskom ter Orličjem, na južni strani pa s sončnimi zelenicami in skalnimi policami, paradižem za divjad. Gozdovi se tam ne morejo izkoriščati, ker bi sicer vode, ki že itak hudo gospodarijo po pobočjih, hitro do golega izprale vse pobočje. Trdi boj za življenje ne dopusti, da bi se razvila drevesa, ki bi bila zapeljiva za narodnega gospodarja. So pa tam nad gozdovi pobočja, kjer so nekoč uspevale planike izredne velikosti. Danes je v bližini potov vse uničeno. Toda od verodostojnih ljudi sem izvedel, da je bila ravno v teh krajih utršana pred desetletji največja planika, katere premer je bil dvanajst centimetrov. V težje dostopnih krajih je flora tudi še danes lepo razvita in užitek je opazovati jo proti koncu pomladi in začetkom poletja.

Bela dolina med Orličjem in Korošico je v spodnjem delu zelo strma, porasla le z bolj redkim gozdom, ki ne samo „vetru, zimi v bran stoji“, ampak se žilavo bori za obstanek na zelo strmih stenah Zeleniških Špic in Dedca. Še bolj pa bije od zgoraj pritiskajoči veliki mel pod Dedcem, katerega del se imenuje Šraj pesek. Če ga opazuješ

Dedec nad Korošico, vzhodna meja prirodnega parka v Kamniških planinah. V ozadju Mokrica.

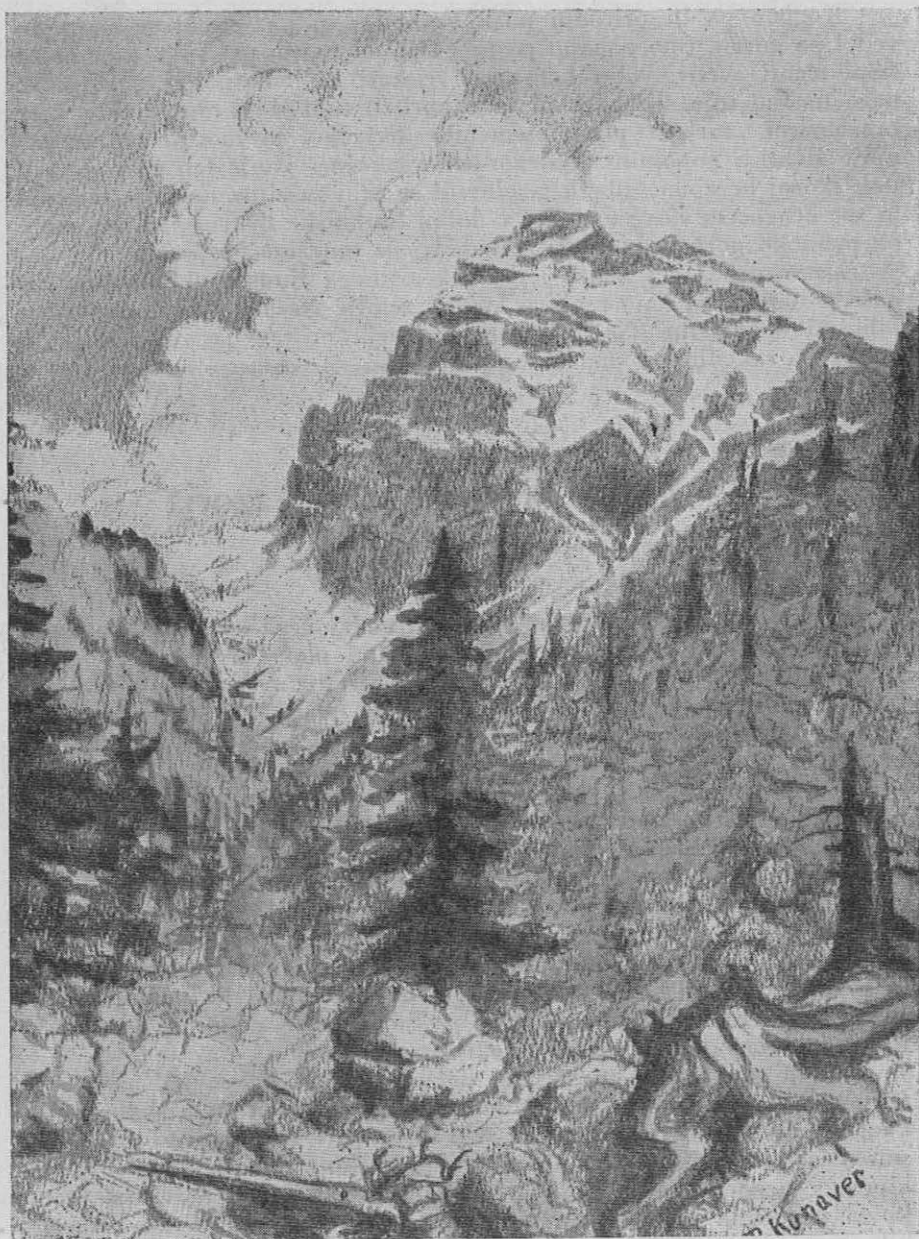
Risal Pavel Kunaver

leto za letom, opaziš, kako se po vsaki pomladi in po vsakem daljšem deževju poznajo novi, globlje segajoči nasipi preperelin, ki so jih plazovi in vode prinesli s strmin. Tako je tudi tu nujno potrebno, da ostane gozd, v kolikor ga puste še rasti od zgoraj napredujoče sovražne sile, nedotaknjen. Nakopičene mase v mel zdrobljenega skalovja bi namreč mogle resno ogrožati velike nove naprave v Bistriški dolini, če bi popustili nam tako naklonjeni stotisoči in milijoni neutrudljivih delavcev — drevesa in žilave korenine gozda, ki zadržujejo prod in grušč. Lepota tega samotnega sveta se mi je neizbrisno utisnila v srce še v tistih mladih letih, ko smo tam plezali po južnih pobočjih Zeleniških špic, počivali na mehkih tratih Petkovih njiv in na Britofih, se divili v času mirovanja neštetim, živobarvnim planinskim cveticam, ki so se nežno in skromno, a hitro razvijale v naglo minevajoči pomladi in poletju. Obzirno izpeljana steza iz Bele čez Orličje, čez strmine pod Dedcem in južna pobočja Zeleniških špic bi privedla tihega občudovalca nepokvarjene gorske prirode v posebno ozek stik z vsem, kar razveseljuje in osvežuje dovzetnega človeka: z nežnimi cveticami, ki jih tam še niso trgali turisti; z raznolikimi viharniki, mojstrsko oblikovanimi od trde roke planinskih plazov in viharjev; s širnimi melmi, zelenimi tratami, lepimi skalami, ki jih ovija in porašča žareči rododendron ter prožni, čudovito se zvijajoči pritlikavi bor.

Okvir tej divni sliki tvorijo mrke stene Dedca na južni strani, razrita, dolomitna pobočja Zeleniških špic pa na severu.

Dedec in Zeleniške špice, ki se vlečejo od Malega Dedca (1582 m) nad Bistrico čez Staničev vrh in na vrh 1965 m proti Planjavi, naj bi bili središče tega prirodnega parka. Zeleniške špice so malo gorovje zase. Dolomitaste so in vse raztreskane. Gorje dolini, če bi se žilavih gozdov na njihovih spodnjih pobočjih lotila sekira! Prvič sem vstopil vanje okoli leta 1910 od juga, pozneje pa od severa skozi dolino Repov kot med Planjavo in Zeleniški špicami. Repov kot se začne v Mlinu, eno uro nad Bistrico. Tedaj smo v njegovem gornjem koncu pod stenami našli še lep gozdiček, obdan od vseh strani s prodrom in žlebovi pod strmimi stenami. Že dobrih petindvajset let potem o gozdiču ni bilo ne duha ne sluha. Nalivi onih časov so prinesli posebno s sedla med Planjavo in zadnjim vrhom Zeleniških špic toliko grušča, da so ga zasuli, v kolikor ga niso odnesli. Razdejanja tam v sredini Repovega kota živo pričajo o silni moči vode, o krutem boju življenja z uničevalnimi silami vode in udirajočimi se preperelinami. Vendar je to čudovit svet, zaprt na treh straneh s strminami Planjave, Staničevega vrha in drugih delov raztreskanih Zeleniških špic. Medtem ko so špice posebno v vrhnjem delu in v jarku strašno razbite, saj so iz dolomita sestavljene, je Planjavina stran solidnejša in ima kljub precejšnji razčlenjenosti med zelo strmimi stenami mnogo lepih zelenih polj, više gori proti Sukalniku pa one znane velike strme zelenice, ki bi jih človek imenoval kar pašnike gamzov. Tihemu občudovalcu se te živali tam v Repovem kotu, kjer imajo mir pred vriskajočimi ter kamenje valečimi turisti, komaj umaknejo. Zdi se, kakor bi te gamzi prezirljivo motrili in povpraševali: „kaj pa je tebe treba bilo?“ Nekoč, v mladih letih, so nam te divne živali pokazale pot čez imenitno izpeljane police na razsekani greben Zeleniških špic. A tudi tam sem v zadnjih letih zasledil velike izpremembe. Mnogo se je odkrutilo skalovja in voda ga je odnesla tja skozi Bistriško dolino na Ljubljansko polje in zadnje, v prah zdrobljene delce daleč, daleč tja v Črno morje. Taka je pač usoda gora. In zopet: opravičilo za obstoj tega dela prirodnega parka! Milijoni in milijoni ton grušča čakajo prilike, da bi se usuli v doline ter zasuli in strli delo človeka tam doli!

Kaj pa lov? Ali ta ne bi trpel zaradi tega? Dedec, Zeleniške špice in pripadajoče doline Bele in Repov kot so le del velikanskega lovišča, ki ga predstavljajo vse ostale Kamniške planine na južni strani, na južni strani Rzenika in Konja, na obsežnih pobočjih Velike planine, na zapadni strani Kamniške Bistrice pa vse veliko ozemlje Dolge njive, Mokrice, Kalc, Kalške gore in Kalškega grebena z vsemi od gamzov mrgolečimi jarki, krnicami in dolinami. Kje pa so še vse ostale planine, ki obsegajo svet od vrha Planjave in Sukalnika čez širna Jermanova vrata, Brano, Tursko goro, Skuto do Grintavca s pripadajočimi prekrasnimi lovišči v Zmavčarjih, Gamzovem Skretu, Velikem in Malem hudem grabnu ter Jurjovcu. V varstvu prirodnega parka, kjer ne bi več počila puška, bi se nemoteno razvijala divjad; ker pač nikdo ne more zabraniti divjadi prostega prehoda čez mejo parka, bi ostali del lovišča samo pridobil.

Risal Pavel Kunaver

Bela dolina z Dedcem in Šrajpeskom — osrčje prirodnega parka

Končno pa bi prirodni park vzgajal gornika, da bi se dostojno vedel po gorah, tiho pohajal po njegovih čudovitih predelih, kjer ne bi smel trgati cvetic, valiti kamenja, vriskati in jodlati, kar nam je že narodnostno tuje. Ta park bi tako koristil tudi ostalemu lovišču, kjer brezobzirni „turisti“ plaše plemenito divjačino in motijo ter preganjajo živali! S popolnim prenehanjem vsakega sekanja teh gospodarsko itak skoraj brezpomembnih gozdov bi se tudi zaščitila nevarna pobočja in vse dragocene nove naprave v dolini Kamniške Bistrice, ki jim groze na pobočjih gora vedno bolj se nabirajoče množine preperelin!

Ustvarimo torej nekaj lepega, koristnega ljudstvu in dobrega za naše potomce! Vrnimo majhen košček zemlje Naravi, ki nas obdarja s tolikimi dobrinami! Naj po svoje ustvarja in razvija svoja bitja in oblike po zakonih, ki vladajo v nji od vekov v veke.

Uroš Župančič:

Po robah Prisojnika in Razorja

Grapa Utrujenega stolpa

(Severna stena Planje)

Sneg je bil trd in zbit od plazov in padajočega kamenja, mukoma so okovanke sekale slabe stopinje v strmalo pod Utrujenim stolpom. Hiteti smo morali po plaznici, kajti neprestano nas je padajoče kamenje v vseh mogočih tonih opominjalo na nevarnost. Naglo in ročno smo preskočili visoko zgoraj krajno poč, ki je zijala med snegom in steno.

Vsi razgreti smo se pognali v varno zavetje prevesne skale. Pod nami se je grezilo snežišče globoko doli do Mlinarice. Nad nami pa je visel skalni zid Planje! Tu okoli še ni šaril človek, iščo svoje sreče v borbenih dejanjih, morda je redkega gornika zaneslo pod stene, sem gori pa se po strmih snegovih gotovo pred nami še nihče ni povzpел.

Plezalni problem Planje, sem dolgo preučeval od vsepovsodi in ob različnih časih. Markantna grapa se spušča izpod Utrujenega stolpa in preseka ves mogočni masiv Planje na dvoje. Na levi ob grapi je svet prehoden, na desni ob grapi pa se silna še nepreplezana stena Planje požene v enem samem skoku prav pod nebo.

Sedeli smo molče na varnem počivalu. Mogočen pogled nas je že tu v začetku našega podviga stotero zadovoljil. Trentarski skalni velikani z mogočnim Grintavcem na čelu so žareli v zarji jutranjega sonca, smelo izoblikovani Jalovec se je družil z njimi, tik pred nami pa je kipela v nebo mogočna grmada Prisojnika. Okoli nas je vladal hlad, ki ga je večala bližina snegov in mogočna stena Planje. Le malo je bilo časa, da smo se odsopli, založili in se preobuli; ob pasu so na zankah klini in zaponke zazvonili svojo pesem.

Nameravana smer nam je pri prvi dolžini pokazala zobe, prevesni, algasti in krušljivi skok nam ni dovolil direktnega vstopa v grapo. Vse iskanje nam ni pomagalo. Opustili smo nameravano smer in se umaknili na levo. Tam smo hoteli izsiliti prehod preko prvega skoka v grapi.